List 33. Tečaj XLVII.

NOVICE

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici emane za celo leto 3 gold. 40 kr. za pol leta 1 gold, 70. kr. za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gol 10 kr., za četrt leta 1 gold. 10 kr.

V Ljubljani 14. avgusta 1889.

Obseg: Nekoliko opombic zastran molže. — Perutninstvo. — Razne reči. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Trgovinska in obrtniška zbornica. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Nekoliko opombic zastran molže.

Po pravici sluje mleko izmej vseh gospodarskih pridelkov, pa se da tudi res mnogovrstno uporabljati. Toda skvari se tudi kmalu, ako ga skrbno ne varujemo, da se ne izpridi. Vzrokov temu je več in mnogovrstnih. Nekaj vpliva vsebina mleka, ki ima razkrojilnih beljakovin, mlečnih kislin, katere se narejajo iz mlečnega sladu.

Sploh pa je mleko jako občutljivo za raznovrstne tvarine, nahajajoče se v zraku, ki škodljivo vplivajo na nje in je kvarijo. Zatorej bodi mlekarju prva skrb vse to storiti in pripraviti, kar pomaga, da mleko kar mogoče dolgo časa ostane sladko. K tem pomočkom pa pripada najbolj dobra molža. Kjer ne umejo ali nečejo prav mlesti, skvarijo sami mleko, da ni trpežno in zatorej za marsikatero porabo ne, za katero bi sicer gotovo bilo pripravno.

Natančne preiskave učenih mož so pokazale, da se mleko nareja nekoliko iz krvi, nekoliko pa iz sleznih tvarin v kravjem vimenu, to je v delu, s katerim je pri molži največ opravka. Uže iz povedanega lehko vsak povzame, kako velevažna je prava molža za mleko glede na njegovo množino pa tudi kakovost. To nam potrjujejo tudi izkušnje. Slabo molzenje škoduje kravam in mleku. Krave namreč dajejo čedalje manj mleka, ako jih molzemo slabo, zlasti če jim vimena čisto ne izmolzemo. Skvari pa slabo molzenje tudi mleko, ki dobi zaradi tega kožičaste tvarine, kmalu kisa, kuhano se hitro usiri, a podelano v sir daje mu marsikaterih zelo neprijetnih lastnosti. Čeravno pa ljudje to dobro vedo, vendar premalo čislajo. Nekaterim molzačem je molža sitno delo, ter je izkušajo hitreje ko mogoče opraviti, če prav namolzejo manj mleka. Toda veliko bi bilo vredno, ko bi bolj skrbeli za molžo ter molzače nadzorovali. Krave bi dajale več mleka ter bile bolj zdrave; ne bilo bi se bati, da bi se vime ne unelo; dostikrat bi ne bili prisiljeni mlečnih proizvodov, zlasti sira, prodajati po slabi ceni, ker je blago malo vredno. Koristi so torej mnogovrstne in velike gospodarjem, ker krmo uporabljajo na najboljši način. Zatorej je močno želeti, da bi bolj skrbeli za dobro molžo ter strogo zahtevali, da se vselej pravilno molze.

Glavno pravilo pri mlekarstvu je snaga, in sicer povsodi in vselej bodi vse snažno. Tega se je pri molzenji najprvo držati. Kravam se torej ne sme slabo, premalo nastilati, vedno jih je treba snažiti in čediti. Snaga se ne sme zanemarjati, sicer so krave zlasti ob zadnjem delu svojega trupla, nesnažne in vimena blatna. Pri molzenji ni mogoče popolnoma zabraniti, da ne bi kaj nesnažnega padlo v mleko. Vsled tega dobi mleko ostudno barvo in se vsakemu gabi. Zato velja za vse govedarstvo, posebno pa se zastran krav, da jim je dovoljno nastilati in redno jih čediti.

Vime mora, predno se molze, vselej biti lepo osnaženo, le tako je mogoče, da je namolzeno mleko tudi snažno. Molzač naj toraj, predno molze, vselej svoje roke dobro umije. Rep treba zlasti po leti, ko so muhe nadležne, za nogo privezati, ker sicer lahko nesnage spravi in dlak v mleko ter nadleguje tudi molzača. Živali se privadijo temu kmalu ter niso bolj nemirne nego sicer. Kakor o vsej mlekarski posodi, velja tudi o molzni vedrici, da bodi vselej snažna. Najboljše v tem oziru so molzne vedrice iz železne ploščevine. Takšne je lahko snažiti, pa trpežne so.

Sploh je za mlekarstvo najboljša posoda, narejena iz železne ploščevine. Molzna vedrica mora biti tako narejena, da jo je lahko držati mej koleni. Vedrico mej molzenjem na tla staviti, tega ne sme trpeti noben gospodar, kajti tako se vselej onesnaži; vrhu tega je nemirna krava prepogostoma prevrže, in mleko se razlije.

Zatorej mora gospodar zahtevati, da vedrico molzač drži trdno mej koleni.

Molze se na različen način. Navadno molzejo tako, da vzamejo sesec mej palec in kazalec, pa ga zgoraj pri vimenu stiskavajo ter mleko s palčevo mečo in tremi poslednjimi prsti spuščajo v vedrico.

Nekateri pa slednjih treh prstov nič ne rabijo. ampak s palcem in kazalcem gladijo sesec od zgoraj navzdol do konca. Prvi način je vsekakor boljši, ter se molze hitreje, toda molzač mora imeti krepke roke in prste. Drugi način je manj vreden posnemanja, tudi se je bati, da ne bi molzač sescev odrl. Zato si zmerom prste omaka z mlekom, kar je ostudno in gabno. Prvemu načinu pravijo, da je stiskalno molzenje, drugo pa molzenje z glajenjem.

Sesce molzejo s stiskavanjem krepkejši ljudje, gladijo pa jih le slabotni, kar dovolj dobro označuje vrednost obokterega molzenja. Mlade krave, katere prvokrat molzejo, in tiste, ki nimajo dovolj razvitih sescev, treba po drugem načinu mlesti, namreč sesce gladiti in natezati. Takisto molzemo tudi na konci, da mleko izmolzemo do zadnje kapljice.

Previden in izurjen molzač molze od začetka po malem in potem čedalje trdneje, ko se vime zmehča in mej prsti voljno postane. Kdor pa kar od začetka naglo in trdno molze, dela kravi bolečine, ter mu neče mirno do konca stati. Vsled tega pa je ne izmolze do čista in jo sčasoma popolnoma skvari. Nekatere krave, zlasti mlade, ne dado se rade mlesti ter so na vimenih močno občutljive. Tukaj si pomagamo, ako vime pred molzenjem, ko ni še prenapeto, z rokama zmerno pomolzavamo. To je kravi prijetno in se potem da raje trdno mlesti. Sploh pa moramo z živino biti pohlevni in krotki, zlasti mej molzenjem, sicer živali skvarimo. Če je krava mej molzenjem nemirna, kaže to, da jo boli. Zatorej moramo biti prav potrpežljivi. Nekateri mislijo, da more krava samovoljno mleko zadržavati. To ni res. Kite v sesih tega ne dopuščajo. Gospodar naj žival, ki se ne da rada mlesti, skrbno opazuje. Kmalu bode zapazil, da vime ni v redu, ali žival sploh ni zdrava. Če zapazi, da je vime trdo in trdno, naj je maže z mastjo, surovim maslom, smetano ali glicerinom. Če so bolečine velike, naj se seno polije s kropom, da čad uhaja pod vime. Kadar vse to ne pomaga nič, poklicati je živinozdravnika.

Mnogo dobrih krav molznic so ljudje izpridili, ker so roke križem držali, dokler bi bili mogli z malim pomagati. Iz prva majhna bolezen, če se v nemar pušča, izprevrže se dostikrati v veliko in nevarno.

Kjer imajo več molzačev, naj vsak svoje krave molze. Vsak namreč ima svoje posebnosti, katerim se krava precej privadi. Kravam ne ugaja vedno menjavanje molzačev. Vrhu tega moremo laglje nadzorovati in hitreje zapaziti, kateri molzač je zanikaren in s kravami napačno ravna. Precej ga zasačimo, kateri je pri živalih kakšno bolezen zakrivil ali mleko izkazil.

Vime v anatomičnem oziru ima dva predala ali oddelka, katera loči kožaste stena. To je uzrok, zakaj mora molzač navzkriž sesce poprijemati in mlesti, to je najprej s prve polovice po dotičnem sescu mleko iz mlesti, a potem iz druge.

(Dalje prihodnjič.)

Perutninstvo.

V svojem zadnjem spisu završili smo opis raznih kokošjih pasem. Preiti nam je danes na njih sorodnike' in sicer najprej na

Pure.

„Vabim Te v nedeljo na purana". Komu se prijetno ne nasmehne lice, kadar zasliši te besede iz ust svojega prijatelja ali prijateljice? Spojena je po naših krajih s tem pojmom vselej prijetna družba z vsemi drugimi potrebnimi pridevki, in srce od radosti hitreje triplje v taki družbi, ko prineso dobro pečenega purana na mizo.

Kdor pa ni samo tako materijalen, marveč ima nekoliko nagnenja do filosofije, utegnil bi vprašati: Od kod pa smo dobili Slovenci to prekoristno žival? Prvi odgovor na to vprašanja bode gotovo: Ne veš li, da s Hrvatskega?! Nisi li videl nikdar Hrvata, ki je prignal v naša mesta in trge celo tropo kavkajočih teh živalic, katere so po dolgem potu vse okrvavele po nogah, da komaj še hodijo, ter jih z dolgim bičem goni od kraja do kraja, dokler ne zvede zadnjega?

Ako pa dalje vprašaš: Je li ljubi Bog te živalice za prva ustvaril na Hrvatskem? vedela Ti ne bode častita družba pravega odgovora. Na to naj Ti pa jaz odgovorim: Ne, na Hrvatskem niso bili purani iz prva domači, ampak njih domovine nam je iskati onkraj atlantskega morja v blaženi Ameriki, od koder nam dohaja vse dobro in vse zlo za kmetijstvo. Tam se nahaja še divji puran, ki se od domačega razlikujejo po viših nogah in bolj slokastem truplu.

Mladiči privadijo se po nekoliko trudu tudi človeških bivališč, in farmarji po južnozahodnih pokrajinah zjedinjenih držav rabijo jih za plemenitev, oziroma obnavljanje krvi z domačimi purami.

V Avstriji so po nekaterih krajih ob Dunavu napravili poskušnje, da bi divje purane gojili za lovske živali. Po B. Dürigen-u posrečil se je ta poskus grofu Breunerju na grajščini Grafenegg pri Kremsu, kjer se je leta 1884. namnožila četa divjih puranov uže nad 200 komadov.

Naše domače pure pa delimo po barvi njihovega perja 1.) v bronce-pure, 2.) v črne in 3.) v bele pure.

Bronce-pure so po barvi najbolj podobne divjim. Popolnoma dorasli, 3 leta stari bronce-purani težki so do 13, pure pa do 8 kilogr. Seveda so še teži. Tako na pr. poroča slavni gojitelj bronce-puranov Mr. W. Simp-

son (West Farms, Westchester-County N. Y. U. St. of N. Amerika), da je imel purana, ki je tehtal 20½ kg., in pure od 10—11 kg., 8 mesecev stari purani tehtali so mu meseca februvarija po 10—13 kg., in pure enoliko stare 6—7 kg.

Črni purani so nekoliko manjši od prejšnjih, hvalijo jih pa, da imajo okusnejše meso in proti svoji teži več mesa, ker so šibkejših kosti.

Bele pure so po nekaterih krajih posebno priljubljene, ne toliko zaradi mesa, katero se njema z mesom prejšnjih, marveč zaradi lepe, bele barve, kajti beli puran, ki razburjen razprostira rep, z živo rdečo glavo in vratom je kaj lepa prikazen.

Nekateri trdijo, da so bele pure občutljivejše mimo drugih; toda na Ogrskem in Slavoniji belih puranov nič skrbneje ne negujejo nego drugih, pa vendar dobro uspevajo.

Pure koristijo nam v obče s svojim izvrstnim mesom in dobrim zanesljivim valjenjem. Dobro njihovo meso prikupilo jih je vsem civilizovanim narodom. O njem ne bodem natančneje pisal, kajti vsakdo izmed čislanih čitateljic in čitateljev ga pozna iz svoje izkušnje.

Pri nas Slovencih pure niso še tako razširjene, ako izvzamemo Dolenjsko, kakor so vredne. Res je sicer, da po zaprtih prostorih ne bodo uspevale. Ali kdor ima priliko spuščati jih na pašo, naj obrača svojo pozornost na to stroko kmetijstva, koja se mu bode gotovo dobro ponašala. Če prav so mlade purice občutljive, vendar so pozneje tolikanj utrjene, kolikor, rekel bi, nobena druga perutnina. Drugače bi tudi ne mogle uspevati ob tako mali pozornosti in skrbnosti, kakeršno je opažati po Ogrskem in Hrvatskem.

Nič manj hvale vredno, nego njih meso, pa je njih izredna sposobnost za valjenje. Po pravici smemo trditi o purah, da so najboljša in najzanesljivejša valilnica. Vsakovrstna jajca lahko puram podlagamo, in to ne samo po edenkrat na leto, marveč po 3 - 4krat zaporedoma, ako vsakokratne mladiče oddamo drugim voditeljicam.

Voditeljice so pure jako dobre in vzprejmejo pod svoja krila tudi piščance ali sploh mladiče, katerih niso same izvalile.

Pa ne le glede vztrajnosti pri valjenji nam je pur pohvalno omenjati, tudi glede časa moremo ž njimi poljubno razpolagati.

Pozneje bodem o tem predmetu sicer še govoril, vendar hočem uže tu omeniti, da pure lahko prisilimo, da vale o katerem času koli.

Ako na pr. hočemo v meseci decembru ali januvariji podložiti kokošja jajca v vzgojo dragih zimskih piščancev, treba nam je izbrati le dobro rejeno puro, posaditi jo na pripravljeno gnezdo, v koje smo položili kakih 5—10 porcelanastih jajec, ter jo pokriti s košem ali kakim drugim prozornim pokrivalom. V 2—3 dneh se je pura gotovo usedla, potem ji je treba le podložiti pravih jajec, in odkrita bo rada sedela na jajcih toliko časa, da 3—4krat izvali piščancev.

Imel sem puro, katera se je, ko mi je bila 4krat zaporedoma brez prenehanja izvalila, tolikanj privadila tega posla, da je še potem skoro ni bilo moči odpraviti od valjenja, ko sem ji bil gnezdo razdrl.

Za nesenje jajec pa bi pur ne mogel priporočati, ker je njih število le majhno, po 12 do 20 v enokratni dobi. Jajca so sicer jako okusna, vendar se za jed le redkokrat rabijo, ker jih je premalo. Navadno so dobro oplojena in rabijo skoro izključno za valjenje.

O druzih, zlasti duševnih lastnostih puranov hočem čislane čitatelje opozoriti, kar je vsakemu itak uže znano, na to, kako puran sovraži rdečo barvo, da se vedno jezno drži ter hoče gospodovati po dvorišči. Glede vedenja proti šibkejšemu nasprotniku se nikakor ne more primerjati z vitežkim petelinom, ki se svojemu zoperniku navadno srčno sam postavi v bran, purja druhal pa se skupno spravi na nasprotnika, in kadar ga premaga, udriha toliko časa z močnim kljunom po njem, da mu razbije vso črepinjo.

Papigatke.

Papigatke nimajo za nas gospodarskega pomena, zato jih tudi ne bodem podrobneje popisaval. Smatrati jih moremo le za perutnino, ki rabi v okrasbo grajščinskih parkov.

Na malem dvoru preganjajo vso drugo perjad in se še celo v človeka zapode. Razen tega ponavljajo ves ljubi dan svoj dolgočasni kokvá, kokvá, kateremu glasu se ni moči lahko privaditi.

Jajec neso le malo, navadno pri nas le po kakih 50—80 na leto, po gorkih pokrajinah francoskih pa baje do 160. Jajca so majhna, okusna in imajo prav trdo lupino; le težavno jih je dobiti, ker papigatka jih zna tako skriti, da je navadno vse iskanje zaman. Meso mladih papigatek je prav dobro ter je podobno jerebičjemu in fazanovemu.

Razne reči.

* **Kako se dobi dobro semensko žito.** Z močnim tolčenjem s cepcem omlati se nezrelo zrnje, drugo se pa zmečka, posebno če se ravno pripeljano žito precej mlati. Če se tako poškodovano zrnje seje, meče se zastonj proč, ker nepopolno, poškodovano zrnje ne more krepko kaliti in zdravih močnih rastlin pognati. Da se dobi nepoškodovano, povsem dozorelo semensko žito, priporoča se, da se snopi otepejo, ne da bi se razvezali, tako da se s cepcem ne tolče po klasji, ampak po sredi snopov, kajti potem bodo odletavala le najzrelejša, torej za seme najboljša zrna. Kdor si tako preskrbi dobrega semena ter njivo dobro obdela, lahko seje mnogo redkeje, pa bode vendar imel gostejše in lepše žito

*

nego tist, ki dobiva seme od popolnoma omlačenih snopov.

* **Kako se prežene podgane.** Neki kmetovalec priporoča nov način za preganjanje podgan. Poskusil je že vse mogoče, da bi pregnal podgane s svisli in iz hlevov pa brez uspeha. Nalil jim je katrana v luknje, toda podgane naredile so le novih luken. Nazadnje je pa tri podgane žive ujel, namazal jih s katranom vse razen glave in jih spustil zopet v luknje. To je pomagalo. Podgane so se vse preselile in v šestih letih se niso povrnile.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

120.

Vredba občanska in vojaška.

Za ime Peru niso znali stanovniki države inkovske, to ime so nadeli Španjolci, zakaj, ne zna se. Peruvanska država je bila razdeljena na štiri dele, v vsak del je vodila ena glavna cesta s Kuska. Pa tudi glavno mesto je bilo razdeljeno na štiri dele, in vsak del je bil obljuden z ljudmi dotične pokrajine. Razna ta plemena so imela vlasten naroden kroj, prav tako so se nosili njihovi zastopniki v glavnem mestu, tako da je glavno mesto pokazovalo pravo podobo cele države.

Vsaka teh velikih štirih pokrajin je bila v upravi kraljevskega namestnika, kateremu je bilo dodanih več svetnikov, ki so vodili razne oddelke državne uprave. Kraljevski namestniki so morali vsakega leta po nekaj časa bivati v glavnem mestu. Bili so nekako državno svetništvo. Ljudstvo je bilo razdeljeno na desetine, in sicer tako, da je vsakih devet oseb imelo nad seboj deseto za nadzornika; potem na petdesetine, na stotine, na petstotine in tisočine. Načelniki tem oddelkom so bdeli nad javnim redom, kakor tudi nad tem, da se je vsakemu pravica godila in sodila. Prestopnike so vodili k gosposki, a kdor je to opustil, zadela ga je podobna kazen, kakor krivca. Na čelu desetim tisočinam je stal upravitelj z rodu Inkovcev, njemu so bili podrejeni vsi kurakovi in vsi uradniki dotičnega okrožja.

Vlastni sodniki so sodili rušitelje zakonov in javnega reda, od njih ni bilo nobene pritožbe na viši urad. Vsak prepir je moral poravnan biti v petih dneh. Zato so vsak čas potovali po zemlji vladni komisarji, ki so preiskavali poslovanje uradnikov. Po vrhu je morala vsaka sodnija na više mesto pošiljati mesečne razprave o svojem poslovanju.

Zakonov je bilo malo, ali ti so bili strogi. Tolovajstvo, prešestvo in umor so kaznovali s smrtjo, vendar so bile dovoljene olajšujoče okolnosti. S smrtjo so kaznovali dalje zasmehovanje boga solnca, in preklinjanje veličanstva, kar je bilo Peruvancem eno in isto. Tudi zažiganje mostu so kaznovali s smrtjo. Kdor je prestavil mejnik, kdor je odpeljal vodo s polja sosedovega na svoje polje, kdor je požgal, bil je ostro kaznovan. Če se je kater kraj zburil proti vladi, brez milosti so ga opustošili in stanovnike drugam preselili.

Polje je bilo razdeljeno na tri dele. Prvi del je šel solncu, najvišemu bogu, drugi vladarju in tretji ljudstvu. Pridelki solnčnega polja so bili za vzdržavanje duhovnikov, svetih devic, in za razne potrebščine pri bogoslužbi. Pridelki drugega dela so bili za vzdržavanje dvora, vseh Inkov in raznih državnih potrebščin. Tretji del je bil razdeljen med pojedine družine, in sicer po številu glav. Kakor hitro je namreč mladenič toliko porastel, da se je smel oženiti, dali so mu določen kos zemlje za preživilo njemu in ženi. Za vsako dete so potem primaknili nov kos zemlje, in sicer za dečka še enkrat toliko, kolikor za deklico. Vsakega leta so polje na novo razdelili po množenju ali padanju družine. Tudi kurakvi so dobivali svoje dele, samo da so bili večji.

Vse polje so obdelovali skupno, najpreje solnčno polje, potem polje starcev, bolnikov, vdov in sirot, kakor tudi vojakov, kateri so bili v službi, naposled lastno polje, toda s to zavezo, da je bil dolžan pomagati sosed sosedu, če ni mogel sam s kakoršnega koli vzroka dela dovršiti. Na vse zadnje je prišlo na vrsto polje vladarjevo.

Kar je veljalo za polje in njega pridelke, veljalo je tudi za vse ostale izdelke. Vzlasti kar se tiče lam in drugih peruvanskih ovac. Reja te živali je bila dobro vrejena, tako da so se Španjolci kar čudili, čeravno je ovčarstvo tudi pri njih doma bilo dobro razvito in vrejeno. Gotovo število ovnov so poslali vsakega leta na dvor za navadno hrano, kakor tudi za žrtve o raznih praznikih. V gotovem času je bila striža, a volno so spravili v javna skladišča, s katerih so jo dajali rodovinam po potrebi. Volno so predle in podelale ženske, in kedar je vsaka hiša dobila kar jej je šlo, začele so delati za vladarja in njegove ljudi. Delo je bilo primerno razdeljeno po vsej državi, in nadzorovali so je posebni vradniki. Od dela so bili izvzeti samo bolniki in ostareli ljudje. Postopanje je bilo zakonito proglašeno za zločin. Rekli so, lenuh ne greši le proti samemu, temveč proti celemu člveštvu, ker živi ob krvavem potu onih, ki delajo za čednost in blagostan naroda.

Zlato in srebro so kopali Peruvanci v premnogih rudnikih, in vse je šlo vladarju, ki je sem in tje dajal bogate darove zlata in srebra svojim dostojanstvenikom. Delo v rudnikih je bilo natanjko razdeljeno, zato je šlo vse gladko in brzo od rok. V različnih rokodelstvih je bilo izurjeno pičlo število Peruvancev, in vsako tako rokodelstvo je navadno prehajalo od očeta na sina. Tako so nastale kaste, kakor v starodavnem Egiptu. Tudi rokodelci so delali na ukaz in pod nad-

zorstvom vlade, a zato so bili tudi preskrbeni z vsemi potrebščinami. Vse pridelke in izdelke, ki so ostajali čez potrebo, nasuli so v velika poslopja po vseh pokrajinah. Kar ni šlo v kraljevska skladišča, shranili so za podporo ob pomanjkanju, kakor tudi za take ljudi kateri so brez vlastne krivde v nesrečo prišli. V teh zalogah so našli španjolski podjarmitelji ne samo navadnih poljskih pridelkov in takih rokodelskih izdelkov, ki so neizogibno potrebni vsakemu človeku, temveč tudi take, ki so le za luksus. Nad vsemi temi zalogami, kakor tudi nad razdeljenjem dela, vodili so peruvanski uradi natančne registre s pomočjo tako nazivanega kvipusa.

Vsa ta navedena bremena je moralo nositi navadno ljudstvo, ono je toraj s svojimi žulji moralo vzdržavati celo državo. To se nahaja tudi v naobraženih državah, toda s tem razločkom, da je v državi peruvanski vsak, ki je delal, bil tudi od države zavarovan uboštva, katere dobrote ljudstvo v naobraženih državah ne uživa. In kakor nobeden ni mogel ubožati, tako tudi nobeden ni mogel obogateti, ker nobeden ni delal sam zase, temveč za občnost. Zato pa tudi nobeden ni mogel uživati nasledkov povišane pridnosti. Narod peruvanski je bil s tem komunističkim vrejenjem obsojen na večno stanje na tistej stopnji polunaobraženosti, na katerej so ga našli Španjolci.

Vendar so Peruvanci dosta storili za kulturo, da — si so bili v neugodnih razmerah. Ostankom njihovih cest se še dandanes čudi potnik. Vsa država je bila preprežena s cestami, vzlasti znameniti ste bili dve cesti. Ena je šla preko andeskih gor, kjer je bilo treba premagati neizmernih težav. Mostove so delali Peruvanci viseče, samo da so mesto verig jemali vezi z vlaken agave ali aloje. Zložene so bile od obdelanega kamna, na nekaterih mestih posuta z nekovo smolovito malto, ki se je s časom tako strdila, da je bila trda kot sam kamen, trpežnejša pa še bolje od kamna.

Druga cesta, s poprejno vštricna, vodila je po peščenej nižini med morjem in gorami, kjer je bilo treba premagati drugih težav. Ta cesta je šla po zagrajenem nasipu, in je bila z obeh strani zarobljena z drevjem, ki je nudilo hladu potniku. Na onih mestih, kjer zavoljo sipe ni bilo moči trde ceste narediti, stali so močni koli, ki so kazali, kodi vodi cesta. Te ceste pa niso bile široke, nikdar čez 20 črevljev, kajti Peruvanci se niso vozili, za peš potovanje pa so bile take ceste popolnoma dobre. Posebni stebri na določenih mestih so pokazovali daljavo. Na gotovih mestih ob cesti so stale obširne gostilne, v katerih je ostajal vladar s svojim spremstvom, kedar je potoval. Tudi za vojake so stale prostorne vojašnice ob cestah. Vse veče ceste so vodile proti glavnemu mestu. Da se je občevanje še bolje olajšalo, imeli so Peruvanci tudi dobro vrejene pošte. Poštne hiše so bile blizo druga drugej, v njih so čakali služniki, ki so prenašali s postaje na postajo razne pošiljatve, na pr. razno sadje, ribe in divjačino za dvor. Vsak prigodek, naj se je pripetil na skrajnem koncu države, bil je tako kmalu naznanjen vladi v glavnem mestu, in zato je ona brzo vse potrebno ukrenila in izvela.

Vzlasti so bile te ceste na veliko korist vojni, toraj je vlada vso pozornost obračala njim. Inkovci so imeli namreč vedne vojske s sosednimi plemeni. Kdor se ni hotel z lepa klanjati solncu, prisilili so ga na to z vojsko, ki so jo Peruvanci vojevali z nabožensko iskrenostjo. Na vojsko je moral hoditi vsak brez izjeme, in sicer vrstama, kakor na druga javna dela in opravila. Vsakega meseca po dvakrat ali trikrat so bile vojaške vaje v vsakej občini. Na ta način so imeli vladarji peruvanski vsak čas gotovo tako silo vojaško, kakoršno so potrebovali. Število vojakov, ki so jih na en pot v boj poslali, ni bilo vedno enako, v poslednjem času so več potov po 200.000 mož v boj vzeli.

Tisti red, ki je vladal v občinskej upravi, vladal je tudi pri vojni, ki je bila razdeljena na večje in manjše oddelke. Kakor navadno ljudstvo, tako je tudi vojaščina bila pod višimi in nižimi vodniki, kateri so se po zaslugah više pomikali. Samo samostalna veliteljstva so bila pridržana Inkovcem. Vsak oddelek je imel svojo zastavo. Orožje Peruvancem je bilo tole: lok, kopje, sulica, kratek meč in buzdovan, s katerim so znali nenavadno spretno udrihati. Hroti so bile naojstrene z ribjimi kostmi. Inkovci so imeli z zlatom in srebrom okovano orožje. Razni velitelji so se odlikovali z lesenimi ali koženimi čeladami, ki so bile bogato okrašene z zlatom in dragimi kamni. Na čeladi se je zibala perjanica od svetlih peres tropiških tičev. Prosti vojaki so si ovijali glavo z nekakim turbanom, nosili so oklepe prešite s pavolo in pokrivali so si telo s ščitom.

Kakor ob cestah tako so stale vojašnice tudi na drugih primernih mestih, in poleg magazini z vsemi potrebščinami za vojno. Zalaganje vojne je bilo v Peruvu tako dovršeno vrejeno, da noben vojak ni pomanjkanja trpel. Zato pa gorje vojaku, ki bi plenil ali sploh silo delal ljudem. Smrtna kazen mu je bila prisojena. Največi uspeh v vojski so dosezali Peruvanci z brzim premikanjem vojnih oddelkov, tako da niso nikdar dali neprijatelju prilike, da vso silo proti njim v eno združi. Tako je eden za drugim njim podlegel. Bilo je pa hvalevredno pri Inkovcih to, da njihove vojske niso bile nikdar okrutne. Vsak čas, v najhujem boju, bili so gotovi napraviti mir pod pogodbo, da neprijatelj začne častiti solnce in se pokori njihovim državnim naredbam.

Kedar so pridobili Peruvanci novo pokrajino, začeli so najpreje templje solncu v njej staviti. Potem so poslali potrebnih duhovnikov, da so ljudstvo v novej veri podučavali ter potrebne obrede ovršavali.

(Dalje nasl.)

Trgovinska in obrtniška zbornica.

(Dalje).

Računski sklep trgovske in obrtniške zbornice o dohodkih in troških za leto 1887. potrdilo je c. kr. trgovinsko ministerstvo z razpisom od 7. avgusta 1888, štev. 24.721. Ta računski sklep slove:

I. Poslovanje z denarjem.

a) Dohodki.

Prebitek blagajnice koncem decembra 1886	2089 gld.	94 kr.
Obresti od naloženega denarja	202 „	33 „
Takse za vpisovanje znamek	60 „	— „
Doneski volilcem	4630 „	72 „
Vkupe	6982 gld.	99 kr.

b) Troški.

Plače in služnine	2400 gld.	— kr.
Dnevnine	200 „	— „
Tiskovine	118 „	29 „
Pisarniške potrebščine	130 „	77 „
Knjige, časniki in knjigovezna dela	171 „	80 „
Kurjava in svečava	85 „	82 „
Poštnina in brzojavke	11 „	20 „
Donesek za obrtne šole	500 „	— „
Za statistiške namene	182 „	14 „
Neprevidni troški	96 „	— „
5% kot pokojninski donesek	222 „	25 „
Volitveni troški	195 „	69 „
Blagajnice prebitek koncem decembra 1887	2669 „	3 „
Vkupe	6982 gld.	99 kr.

II. Stanje imenja.

Aktiva:

Blagajnice prebitek koncem decembra 1887	2669 gld.	3 kr.
Zaostali dohodki	97 „	37 „
Vkupe	2766 gld.	40 kr.

Pasiva:

Zaostali volitveni troški	230 gld.	— kr.

Ta računski sklep bil je primerjan s predloženim računom in na podlagi dokazilnih prilog spoznan za pravega.

Računski oddelek v c. kr. trgovinskem ministerstvu.

Na Dunaji, dne 5. avgusta 1888.

Hawlisch,
c. kr. vladni svetnik.

Naši dopisi.

Iz Ljubljane — Grof Taaffe praznoval je ta ponedeljek dne 12. avgusta desetletnico svojega ministerskega predsedovanja. Poleg Taaffeja sta le še ministra Falkenhayn in Pražak, katera sta bila že pri nastopu njegovem tudi ministra. Ako se spominjamo, kako so pri nastopu te vlade nasprotniki in velik del državnih uradnikov porogljivo prerokovali 2 do 3 mesece življenja tej vladi, in ako se oziramo na to, kako se je že mnogokrat dvomljivo gugala vaga za večino te vlade, moramo priznati, da je praznovanje te desetletnice pomenljivo.

Mnogo za državo sila pomenljivega se je dognalo v tej dobi: vojni zakon, oboroženje vojne, ponovljenje pogodbe z Ogersko, vredjenje državnega gospodarstva, so gotovo vspehi, katere mora priznati vsakdo. Mnogo, mnogo pa je še storiti. — Čehi, Slovenci in Hrvatje nadejajo se, da vlada v resnici dejansko izvede svoj program, vbogi „zatirani“ Nemci se ve da, ki bi imeli največ povoda slavo peti sedanji vladi, se deloma kujajo, deloma prusnačijo, in le konservativni del njihov je na stališči vlado podpirajoče večine.

Pri tej priliki, ko se slave zasluge Taaffe-jeve, štejemo si pa tudi v dolžnost omenjati onega, kar mu štejemo v največjo napako in to je kriva rahločutnost nasproti nemški in laški opoziciji. Kopriv ni dobro rahlo tipati, sicer pečejo, prijeti jih je trdo z vso roko. Ako bi bil grof Taaffe tako ravnal, ne bi bilo kujanja na Češko — Nemškim, ne bi bilo prusnačenja po iz-Schönerer-jevim, in naša Primorska ne bi bila danes na smrt bolna, ako bi bil grof Taaffe popred storil, kar je tam storil še le pred par dnevi.

V dolžnost si štejemo ministru predsedniku grofu Taaffe-ju poleg zaslužene pohvale k njegovi desetletnici, podati recept, „kako ravnati s koprivami.“

— **Glavni zbor društva sv. Cirila in Metoda,** društvo, katero se po pravici sme imenovati sedaj najvažnejše za Slovence, — zboroval je letos dne 8 avgusta na Bledu. Zbralo se je krog 100 deležnikov, ki so zastopali zelo vse podružnice tega društva. Došle deležnike pozdravil je župan blejski gosp. Malner, potem pa je na otoku maševal tamošnji dekan gosp. Razboršek. Po sklenjeni službi Božji vršil se je pri Petranu občni zbor pod predsedstvom neumorno delujočega predsednika gosp. profesorja T. Zupan-a. Iz poročila tajnikovega razvideti je, da je društvo letos štelo 6720 členov; po poročilu blagajnikovem znašali so dohodki minulo leto 6667 gl. 69 kr, stroški pa 4029 gl. 71 kr. — Društvenega imetja bilo je koncem l. 1888 10,611 gl. 77 kr.

Pri volitvi izbrani so bili dosedanji upravniki in se je vodstvu društva izrekla zahvala za vspešno delovanje. Med drugimi bili so navzoči deželni poslanec koroški gosp. župnik Gregor Einspieler in državna poslanca prof. Šuklje in Nabergoj.

— **Potrjena deželna postava.** Predvlanskim sklenjena in vlansko leto nekoliko predrugačena nova cestna postava za Kranjsko, zadobila je z najvišjim sklepom z dne 28. julija Najvišje potrjenje.

Nova postava pomenja vpeljavo vsih drugod po skušnjah potrjenih naprav glede naprav in vzdržavanja

nedržavnih cest za Kranjsko. Denarno pa tudi za dobro, stanje cest najbolj pomenljiva pa je ta prememba, da se je velika vrsta bolj pomenljivih cest uvrstila med deželne ceste. Te bode v prihodnje vzdržavala dežela, vendar pa bodo dotični cestni okraji morali donašati polovico stroškov. S tem bodo večinoma odpravljene opravičene pritožbe zarad preobloženja onih okrajev, ki so imeli dosedaj pokrivati vse stroške za vzdržavanje velikih cestnih prog in onih, ki nimajo ne železnic ne državnih cest.

Nadejamo se, da izvršitev nove cestne postave ne bode povzročila mnogo neprilik.

— **Deželni odbor** imenoval je za duhovnika v deželni prisilnici gospoda A. Kobler-ja, sedaj kaplana v Cerkljah.

— **Korvetni kapitan Karol Schonta**, brat gospe Koslerjeve, rojen ljubljančan, odlikovan je z vojaškim križem za zasluge. Čestitamo.

— **Novo imenovan deželni glavar in njegov namestnik** za Goriško. Cesar imenoval je z najvišjem sklepom z dne 4. t. m. za deželnega glavarja Goriškega dosedanjega glavarja grofa Fr. Coronini-ja, za njegovega namestnika pa, dr. Josip viteza Tonkli-ja, kateri je tudi dosedaj zavzimal to dostojanstvo.

— **Toča.** Z Brezovice med Kočevjem in Črnomljem se nam piše, da je tam dne 10. t. m. silna toča pokončala do čistega vse poljske pridelke, veje in lubje odbila sadnemu drevju in da jo je padlo toliko, da je po dolinah ležala po $1\frac{1}{2}$ ™ na debelo. Tudi bližnje črnomaljske vinograde je toča poškodovala, toda ne tako uničila, kakor sadno drevje na Brezovici. Težko prizadeto prebivalstvo obrača se v svoji obupnosti za pomoč na milosrčne dobrotnike, ker sicer nima o čem živeti.

— **Razmere med gospodarji premoga in delavci** v Zagorji, Trebovljah in Hrastniku se še prav nič niso zboljšale. Pač prihaja nekoliko delavcev k delu, gospodarji privolili so tudi 12% zboljšek plače, ker pa delavci to smatrajo za nezadostno, vstal je položaj še vedno neznosen. Mir se ni kalil, ker pa se delavci zbrani niso hoteli raziti, kakor jim je oblastvo ukazalo, dejali so jih takoj na krat 200 v zapor.

† Ignacij, Alojzij Jelovšek

mnogoletni, zaslužen župan Vrhniški, vedno zanesljiv narodnjak, trgovec in posestnik, oče sedanjega župana vrhniškega, poštenjak, na katerega je bila ponosna vsa dežela, umrl je minulo soboto v 72. letu za vodenico. Sijajen pogreb bil je v ponedeljek jutro. Pokojni zapusti dva sinova, stareji je okrajni zdravnik v Radoljici, mlajši pa naslednik na očetovem posestvu na Vrhniki in sedaj župan, oba pa vredna sinova svojega povsod visoko spoštovanega očeta.

Bog daj večni mir in pokoj vrlemu narodnjaku!

— **Na vino- sadjerejski in poljedelski šoli** na Grmu pri Novem Mestu razpisanih je do 20. septembra 1889. leta 7 deželnih ustanov, do katerih imajo pravico sinovi kranjskih kmetovalcev in vinogradnikov, kateri pa morajo biti najmanj 16 let stari, krepkega telesa in čvrstega zdravja. Učenci z deželnimi ustanovami dobe v tej šoli stanovanje, hrano in poduk brezplačno, za obleko si pa morajo sami skrbeti.

Prošnjam priložiti je rojstni list, spričalo dovršene ljudske ali obiskovane srednje šole, zdravniško potrjilo o čvrstem telesu in trdnem zdravji in župnijsko spričalo o lepem vedenji.

Prošnjam za sprejem proti plačilu priložiti je reverz ali obvezno pismo starišev oziroma skrbnika, zadevajoče vzdrževanje učenca.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Antropologični kongres, ki je bil na Dunaji zbran prve dni minulega tedna, bil je od zastopnikov vlade in mesta prijazno in gostoljubno sprejet, pa je tudi kongres po svojem predsedništvu enako prijateljsko in sočutno odzdravljal na našega cesarja kot pospešitelja in pokrovitelja vednosti in pa na mesto Dunajsko. Zastopniki mesta in kongresa pa so se vendar zelo varovali omenjati zaslug druzih narodov, kot le nemškega.

Znanstvene razprave v kongresu bile so deloma zanimive, deloma pa tudi diletantične. Po končanem kongresu vršilo se je slovesno odtvorjenje dvornih naravoslovnih muzej, pri katerem je bil navzoč cesar sam.

Za vredenje muzeja zaslužene osebe, kakor intendant vitez Hauer ter vodje in kustozi, bili so povodom odtvorjenja odlikovani z višjimi redi.

V nedeljo večer ob 9. odpotoval je cesar po pred dogovorjenem redu v Berolin.

O potovanji samem došli so telegrami, ki poročajo nadrobnosti sprejemov in pozdravov v posameznih postajah. Tako se poroča:

Z Ustij 12. avgusta: Cesar je na kolodvoru sprejel načelnike ustsko-topleških oblastnij in ustsko mestne dostojanstvenike jako milostivo, ravno tako plemenitaške odposlance pod vodstvom kneza Morica Lobkovica. Na sijajno okrašenem kolodvoru je zajutrkoval, potem pa se je po preteklem odločenem času odpeljal med navdušenim pozdravljanjem.

Podmokli 12. avgusta: Cesar je pri krasnem vremenu ob $^3/_4$ 8 došel na kolodvor, kjer so bili navzoči dostojanstveniki z veliko množico ljudstva.

Narod je cesarja navdušeno pozdravljal. Cesar je zapustil voz ter so se mu predstavili grof Thun s soprogo, več plemičev, avstrijski poslanik v Draždanih. Po 14 minutah je nadaljeval med živahnimi klici potovanje.

Doljna Sedlica 12. avgusta: Avstrijski cesar, nadvojvoda Franc Ferdinand, grof Kalnoky došli so ob 9. dopoludne. Kralj Albert v dragonski-avstrijski opravi kinčan z redom zlatega runa in trakom Leopoldovega reda, princi Jurij, Friderik Avgust in Janez s spremstvom došli so k sprejemu. Ko se je vlak ustavil šla je visoka gospoda k cesarjevemu vozu. Cesar Franc Jožef in kralj Albert objela in poljubila sta se trikrat, ravno tako je cesar poljubil princa Jurja in Friderika Avgusta. Narod je navdušeno pozdravljal.

Po predstavljanji spremstva in po pozdravih odpeljala se je visoka gospoda med tem, ko so izmed občinstva letele cvetlice v šestih prazničnih vozovih na grad Pilnice, ki je oddaljen od tod pol ure. V gorskem gradu pozdravila je kraljica cesarja, kjer je imelo devetero najvišje gospode skupni zajutrk. Potem sta kralj in princ Jurij s spremstvom spremila cesarja nazaj na kolodvor, od koder se je ob 1½ odpeljal v Berolin.

V Berolin dospel je cesar točno ob 5. uri. Tu pričakovali so cesarja: Nemški cesar, princi Henrik, Leopold in Aleksander, knez Bismark, grof Herbert Bismark in generali. Pozdrav cesarjev bil je gorak in prisrčen, ginjena objemala in poljubovala sta se cesarja. Ko je cesar ogledoval častno kompanijo pričelo se je gibanje sprevoda v okinčano mesto.

Ob 5. uri 25 minut je zagromel prvi strel iz topov, naznanujoč vhod Velečanstev. Navdušenost občinstva nepopisljiva. Sprevod je otvoril škadron gardnega kora, kateremu je sledil štirivprežen voz s cesarjema, v drugem vozu sta sedela princ Henrik in nadvojvoda Franc Ferdinand; potem je prišel škadron gardnih kirasirjev, za njim pa princi, v skupnem vozu nemški državni kancler, grof Kalnoky, grof Herbert Bismark in konečno spremstvo.

Veličastni sprevod je šel skozi „Thiergarten“. Ob vseh cestah so stali vojaki v špalirju, za njimi pa se je gnetlo na tisoče ljudij. Ko sta prišla vladarja, prezentovali so vojaki mej trikratnimi „hura“ klici. Veselo gibanje se je polastilo množice, ki je kazala svoje simpatije z mahanjem robcev in klici. Cesar Franc Jožef se je neprestano najsrčneje zahvaljeval. Ko je pregledal častno stotnijo pred gradom, pozdravili sta ga v gradu cesarica in cesarica-vdova Avgusta. Ob 6. uri je cesar Franc Jožef cesarico-vdovo Avgusto v njeni palači obiskal. Sekcijski načelnik Szögyeny in legacijski svetnik grof Widenbruck sta se zvečer dlje časa mudila v palači državnega kanclerja. Ob 7. uri je bil družinski obed; cesarica je sedela mej cesarjem Francem Jožefom in nadvojvodo Francem Ferdinandom nasproti njim pa cesar Viljem mej princesinjama Leopoldovo in Ireno.

Berolin, 12. avgusta. Domneve, da se bo povodom vladarskega sestanka avstrijsko-nemška zveza politično dopolnila in razširila, so brez podlage, pač pa se govori, da se bode gotovo, v resnem slučaji iz zveze sledeče vojaško-tehnične slučajnosti načelno vredile.

Pri slavnostnem obedu napil je najpred nemški cesar cesarju Franc Jožefu, kazajoč na navdušeni sprejem prebivalstva, katero živo izražuje stoletja obstoječe prijateljstvo obojih ljudstev. Pred vsem je ponosna vojna na to, da se sme postaviti pred ojstre vojaške oči cesarja Franc Jožefa. Ljudstvo in vojna drži se trdno in zvesto zveze, slednja da ima združeno s hrabro avstrijsko-ogersko vojno potezavati se za mir, in ako bi osoda tako hotla, boriti se. Sklepal je cesar z nazdravico na cesarja Franc Jožefa vse cesarske hiše in vrlih avstrijsko-ogrskih tovarišev.

Cesar Franc Jožef zahvalil se je za napitnico katero mu je izrazil „cesarski brat“ v najgorkejših besedah, za sijajno odlično pozdravljenje, za dobrodejni sprejem prebivalstva, za veliko prisrčnost sred zvestih zaveznikov, za skazano odkritosrčno sočutje ter povzdiga kozarec na zdravje njegovemu srcu tako bližnjega prijatelja in zaveznika, za nerazločljivo pobratimstvo in tovaršistvo med nemško in pa avstro-ogrsko vojno, na množenje in vtrjevanje poroštev za mir v blagor zaveznih držav in ljudstev, kakor vse Evrope ter je sklenil s trikratnim slavaklicom na nemškega cesarja, cesarico in vso vladajočo hišo.

Hrvatska. — Minister za Hrvatsko pl. Bedekovič umrl je minuli teden na deželi poleg Dunaja. Vsi listi hvalijo njegovo značajnost in njegovo nepristransko vradovanje. Pokojni bil je neoženjen in prejšnje čase ban hrvatski.

Laška. — Kralj in kraljevič dospela sta včeraj zjutraj ob 6. uri z Monze v Specijo, kjer so ju minister mornaric in predstojniki oblastev sprejeli

Bolgarska. — Ministerski predsednik Stambulov doposlal je okrožnico vsem prefektom, v kateri se jim ojstro ukazuje, zabraniti vsako gibanje, ki bi merilo na oklicavanje neodvisnosti Bolgarske.

Žitna cena

v Ljubljani 13. julija 1889.

Hektoliter: pšenice domače 5 gold. 83 kr. — banaške 6 gold. 80 kr. — turšice 5 gold. 30 kr. — soršice 5 gld 80 kr. — rži 4 gold. 50 kr. — ječmena 4 gold. 33 kr. — ovsa 3 gold. — kr. — ajde 4 gold. 33 kr. — ovsa 2 gold. 44 kr. — Krompir 2 gold. 41 kr. 100 kilogramov.

V Kranji.

Hektoliter: Pšenica 6 gold. 18 kr. — Rrž 4 gold. 55 kr. — Oves 2 gold. 60 kr. — Turšica 4 gold. 54 kr. — Ječmen 1 gold. 22 kr. — Ajda 4 gold. 22 kr. — Slama 100 kilogr. 1 gold. 60 kr. — Seno 2 gold. — kr. — Špeh 1 kilog. 44 kr.

Odgovorni urednik: Gustav Pirc. — Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki.